

h.a.m

تأییدیه‌ی اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه‌ی نهایی پایان نامه‌ی امان دوردی قرنجیک تحت عنوان « پیدایش و تکامل نظام

حکومتی جدید در ایران » را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه‌ی کارشناسی

ارشد پیشنهاد می‌کنند.

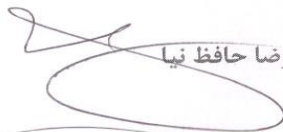
دکتر پیروز مجتهدزاده

۱- استاد راهنما

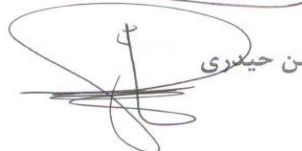
دکتر زهرا احمدی پور

۲- استاد مشاور

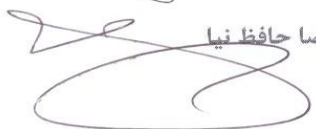
دکتر محمدرضا حافظ نیا

۳- استاد ناظر

دکتر غلامحسین چاهری

۴- استاد ناظر

دکتر محمدرضا حافظ نیا

۵- نماینده‌ی شورای تحصیلات تکمیلی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به « دفتر نشر آثار علمی » دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

« کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته **جغرافیای سیاسی** است که در سال ۱۳۸۷ در دانشکده **علوم انسانی** دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب آقای **دکتر پیروز مجتهدزاده**، مشاوره **سرکار خانم / جناب آقای دکتر زهرا احمدی پور** و مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر - از آن دفاع شده است ».

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده رابه عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب **امان دوردی قرنچیک** دانشجوی رشته **جغرافیای سیاسی** مقطع **کارشناسی ارشد** تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: **امان دوردی قرنچیک**

تاریخ و امضا: ۱۳۸۷/۱۲/۲۰

دستور العمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت سیاست‌های پژوهشی دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسان ها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش های علمی که تحت عناوین پایان نامه، رساله و طرح های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان نامه ها/ رساله های مصوب دانشگاه، متعلق به دانشگاه است و هر گونه بهره برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آیین نامه ها و دستور العمل های مصوب دانشگاه باشد.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان نامه / رساله بصورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی، می باید به نام دانشگاه بوده و استاد راهنما نویسنده مقاله باشند.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان نامه / رساله نیز منتشر می شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان نامه/ رساله و تمامی طرح های تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی و بر اساس آیین نامه های مصوب انجام می شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه در جشنواره های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان نامه / رساله و تمامی طرح های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستور العمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۲۵ در شورای پژوهشی دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم‌الاجرا و هر گونه تخلف از مفاد این دستور العمل، از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری خواهد بود.

دانشکده‌ی علوم انسانی
پایان نامه‌ی دوره کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی
پیدایش و تکامل نظام حکومتی ملت پایه در ایران

دانشجو:

امان دوردی قرنجیک

استاد راهنما:

دکتر پیروز مجتهدزاده

استاد مشاور:

دکتر زهرا احمدی پور

اسفند ۱۳۸۷

تقدیم به پدر و مادر مهربانم
به پاس از خودگذشتگی شان

و

تقدیم به برادران و خواهران خوبم
به پاس محبت های بی دریغ شان

تقدیر و تشکر:

پژوهش حاضر، بیش از تلاش اینجانب، حاصل زحمات ، دلسوزیها و راهنمایی های تمامی اساتید رشته جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک دانشگاه تربیت مدرس می باشد. بنابراین بر خود واجب می دانم که از راهنمایی های عالمانه آقایان دکتر پیروز مجتهدزاده، دکتر محمدرضا حافظ نیا و خانم دکتر زهرا احمدی پور تشکر و قدردانی کنم.

از دوستان صمیمی و خوبم آقایان قاسم قنبری، طاهر مصطفی پور، احسان لشکری تفرشی، رضا ملاحسینی اردکانی، محمد مهدی محمدی، سید امیر حسینی، یحیی میرشکاران، عبدالوهاب خوجم لی، آق اوپلی امانی، محمدرسول خلوصی و گل محمد کوسلی که مرا در جهت تدوین پژوهش یاری نمودند تشکر می نمایم. از کارشناس گروه جغرافیای دانشگاه تربیت مدرس خانم والافر نیز به خاطر همکاری شان قدردانی می کنم.

در نهایت از زحمات مادر و پدر عزیزم، برادرانم و خواهرانم که همواره الگو و مشوق من در تمام عرصه های زندگی بوده اند تشکر و قدردانی می نمایم.

چکیده:

"حکومت ملّتی" یا "ملّت پایه" (*nation-state*) یکی از مهمترین مباحث مورد مطالعه در جغرافیای سیاسی است. سابقه این نوع حکومت به اروپای اواخر قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم برمی گردد. در مورد شکل گیری حکومت ملّتی در ایران تا زمان حاضر کار چندانی انجام نگرفته است.

این تحقیق با روش مطالعه کتابخانه ای و به شیوه توصیفی- تحلیلی انجام گرفته است. در این پژوهش از طریق شاخص سازی برای حکومت ملّت پایه در اروپا، به ردیابی این شاخص ها در ایران پرداخته تا زمان دقیق پیدایش حکومت ملّت پایه در ایران مشخص گردد. تا به حال نظریات مختلفی در مورد زمان شکل گیری حکومت ملّت پایه در ایران مطرح گردیده است. بعضی ها زمان تشکیل آن را مشروطه می دانند، برخی نیز پهلوی و گروهی دیگر انقلاب اسلامی را زمان تشکیل حکومت ملّت پایه در ایران ذکر کرده اند.

اما پس از انجام پژوهش مشخص گردید که شکل گیری حکومت ملّتی ایران، در زمان حکومت پهلوی بوده است.

واژگان کلیدی: ایران، حکومت، ملّت، حکومت ملّت پایه

فصل اول: کلیات تحقیق

۲	۱-۱- مقدمه.....
۴	۱-۲- تعریف مسأله.....
۸	۱-۳- سوالات تحقیق.....
۸	۱-۴- فرضیه ها.....
۹	۱-۵- پیشینه تحقیق.....
۹	۱-۶- اهداف تحقیق.....
۹	۱-۷- مواد و روش انجام تحقیق.....
۱۰	۱-۸- جنبه جدید و نوآوری.....
۱۱	۱-۹- مراحل تحقیق.....
۱۲	۱-۱۰- تعریف مفاهیم.....
۱۲	۱-۱۰-۱- حکومت.....
۱۵	۱-۱۰-۲- دولت.....
۱۷	۱-۱۰-۳- حکومت از دیدگاه نظریه پردازان جغرافیای سیاسی.....
۲۱	۱-۱۰-۴- مفهوم دولت از دید جغرافیای سیاسی.....
۲۲	۱-۱۰-۵- ملت.....
۲۸	۱-۱۰-۶- حکومت ملت پایه.....

فصل دوم: مبانی نظری تحقیق

۳۱	۲-۱- مقدمه.....
۳۱	۲-۲- فلسفه وجودی حکومت.....
۳۵	۲-۳- نظریه های مربوط به شکل گیری حکومت.....
۳۶	۲-۳-۱- نظریه خاستگاه الهی حکومت.....
۳۶	۲-۳-۲- نظریه زور.....
۳۷	۲-۳-۳- نظریه ژنتیک.....
۳۷	۲-۳-۴- نظریه طبیعی حکومت.....
۳۷	۲-۳-۵- نظریه قرارداد اجتماعی.....
۳۸	۲-۳-۶- نظریه تکاملی یا تاریخی.....
۳۸	۲-۴- فلسفه جغرافیایی حکومت (نظریه های جغرافیای سیاسی).....
۳۹	۲-۴-۱- نظریه حکومت به مثابه یک موجود زنده.....
۴۱	۲-۴-۲- نظریه کارکرد حکومت.....
۴۲	۲-۴-۳- نظریه آیکونوگرافی و سیرکولاسیون.....

۴۳ نظریه میدان متحد ۲-۴-۴
۴۶ نظریه حکومت به مثابه یک ظرف ۲-۴-۵
۴۷ الگوهای مختلف حکومت در دنیا ۲-۵-۵
۴۷ حکومت قبیله ای ۲-۵-۱
۴۸ حکومت سرزمینی ۲-۵-۲
۵۰ حکومت ملت پایه ۲-۵-۳
۵۹ چالشهای حکومتهای ملت پایه ۲-۶-۶

فصل سوم: قلمرو تحقیق

۶۶ مقدمه ۳-۱-۱
۶۷ مشخصات و ویژگیهای کشور ایران ۳-۲-۲
۷۰ روند پیدایش حکومت در ایران ۳-۳-۳
۷۱ قبل از اسلام ۳-۳-۱
۷۸ بعد از اسلام تا صفویه ۳-۳-۲
۸۰ از صفویه تا به امروز ۳-۳-۳
۱۰۱ ویژگیهای حکومت های ایرانی ۳-۴-۴
۱۰۸ نظریه های پیدایش حکومت در ایران ۳-۵-۵
۱۰۸ نظریه استبداد شرقی مونتسکیو و هگل ۳-۵-۱
۱۰۹ نظریه وجه تولید آسیایی ۳-۵-۲
۱۱۲ نظریه حکومت های آبی (هیدرولیک) ۳-۵-۳
۱۱۴ نظریه ضرورت امنیت و دفاع ۳-۵-۴
۱۱۵ نظریه انسان شناسی ۳-۵-۵
۱۱۶ نظریه حکومت (متکی بر اساس هویت فرهنگی) ملکوتی - مردمی ۳-۵-۶
۱۱۶ زمینه های پیدایش حکومت در ایران ۳-۶-۶
۱۱۷ موقعیت و فضا ۳-۶-۱
۱۱۸ وحدت سرزمینی ۳-۶-۲
۱۱۹ سابقه کهن ۳-۶-۳
۱۱۹ زبان ۳-۶-۴
۱۲۱ دین و مذهب ۳-۶-۵
۱۲۲ نژاد و قومیت ۳-۶-۶
۱۲۲ ساختار فرهنگی خاص ۳-۶-۷
۱۲۳ آرمان سیاسی ۳-۶-۸
۱۲۴ تهدیدات بیرونی ۳-۶-۹
۱۲۸ مشخصات و ویژگیهای ملت ایران ۳-۷-۷

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل

۱۳۱ ۴-۱- مقدمه
۱۳۱ ۴-۲- طبقه بندی مؤلفه های مؤثر در ساخت حکومت
۱۳۶ ۴-۳- طبقه بندی مؤلفه های مؤثر در ساخت ملت
۱۳۸ ۴-۴- شاخص های حکومت ملت پایه
۱۴۳ ۴-۵- ارزیابی فرضیات

فصل پنجم: نتیجه گیری

۱۵۵ ۵-۱- نتیجه گیری
۱۵۷ منابع
۱۶۶ چکیده انگلیسی

فصل اول

کلیات تحقیق

حکومت، نیرومندترین و پیچیده ترین نهاد قدرتی ساخت بشر بوده، که از بدو پیدایش تاکنون تأثیرگذارترین عنصر بر روی زندگی بشر بوده است. نهاد حکومت، تجلی اراده مردمی است (ملت) که نسبت به یکدیگر احساس تعلق دارند و در یک فضای جغرافیایی (سرزمین) استقرار یافته اند. وجود حکومت در زندگی بشر امری ضروری و غیرقابل انکار است. حکومت وظایف مختلفی را دارا می باشد که مهمترین آنها، تأمین امنیت و ایجاد نظم و قانون می باشد.

حکومت پدیده ای است پویا که در گذر زمان همواره در حال تکامل است. در این بین، حکومت قبيله ای بیشترین قدمت را دارد که بر اساس بعضی از زمینه های دینی و سنتی به وجود آمده است. با گذشت زمان شکل دیگری از حکومت در صحنه جغرافیای سیاسی جهان ظاهر گردید. در سال ۱۶۴۸ م، صلح وستفاليا به جنگ های سی ساله میان پروتستانها و کاتولیکها پایان داد و حکومت سرزمینی به رسمیت شناخته شد. ویژگی اصلی این نوع حکومت، داشتن یک سرزمین مشخص است. حکومت های سرزمینی، با انقلاب های دموکراتیک اواخر قرن ۱۸ و اوایل قرن ۱۹ به چالش کشیده می شوند. این واقعه اولین بار در قاره اروپا اتفاق افتاد. آن زمان در اروپا به دلیل وجود نظام فئودالی، قدرت سیاسی متمرکز وجود نداشت. شکست نظام فئودالی، قدرت کلیسا را محدود نمود و باعث افزایش قدرت حکومت مرکزی شد. رشد افکار ناسیونالیستی و آگاهی از این واقعیت که حق حکومت از آن ملت است باعث گردید تا حکومت سرزمینی جای خود را به حکومت ملتی یا ملت پایه دهد. حکومت ملتی پایه پدیده ای است جدید، که از دو عنصر اصلی تشکیل می شود در یک طرف آن، ملت و در طرف دیگر ساختار حکومتی قرار دارد. هر دوی اینها با هم در ارتباطند و بر هم تأثیر می گذارند. این نوع حکومت به پشتوانه داشتن یک ملت منسجم و مشخص، از دوام بیشتری برخوردار می باشد. بنابراین اکثر حکومتها در آرزوی دست یافتن به آن می باشند.

شاخص های تشکیل دهنده حکومت ملت پایه از اهمیت اساسی برخوردار است زیرا شناخت و تقویت این شاخص ها، بر بقا و دوام حکومت خواهد افزود. در جهت شناسایی این شاخص ها، اولین قدم شناخت ملت است. چون مسلماً پروژه ساخت حکومت ملتی بدون داشتن ملت میسر نیست. بنابراین در این راه هر حکومتی در اولین قدم باید ملت خود را بشناسد و در جهت یکپارچه سازی آنها بکوشد.

در قدم دوم حکومت باید بکوشد خود را به رنگ ملت درآورد و به خواسته ها و نیازهای آنان توجه کند. و در نهایت، حکومت باید براساس اصل "دگرگونی و بقا" انعطاف پذیر باشد، زیرا نظام جهانی حالت ایستا ندارد و دائم در حال تغییر و تحول می باشد.

در حال حاضر حکومت های ملت پایه عناصر اصلی تشکیل دهنده نقشه سیاسی جهان هستند و از بازیگران مهم نظام بین المللی به حساب می آیند. با توجه به این مهم، در این پژوهش به پیدایش و تکامل نظام حکومتی جدید (حکومت ملت پایه) در ایران پرداخته می شود.

ایران از قدیمی ترین کشورهای جهان است که همواره پدیده حکومت در آن قدمت داشته و دارد. اطلاعات ما درباره تشکیل اولین حکومت های قبیله ایی در ایران کم است و بنابراین به سختی می توان زمان تشکیل حکومت قبیله ای در ایران را مشخص کرد. احتمالاً ساکنان اولیه این سرزمین و حتی آریایی هایی که وارد این سرزمین شدند، اشکال اولیه حکومت قبیله ای را در این سرزمین به وجود آوردند.

به نظر می رسد با تشکیل اولین حکومت فراگیر در زمان مادها، حکومت سرزمینی در ایران زمین آغاز شده است. از آن زمان تاکنون ایران زمین، شاهد حوادث و وقایع مختلفی بوده است. اقوام مختلف بیگانه بر سرزمین ایران حمله کردند و حکومت تشکیل دادند. ولی حکومت هیچ کدام از این اقوام بیگانه دوام نیاورد. تا آنکه در اواخر عصر قاجار اندیشه های تازه حکومتی اروپایی در این سرزمین گسترش یافت و آشنایی برخی از افراد با اندیشه های ناسیونالیستی و دموکراسی، انقلاب مشروطیت را

سبب گردید. با پیروزی انقلاب مشروطیت و تشکیل مجلس شورای ملی، نخستین گام در راه ایجاد حکومت ملتی در ایران برداشته شد ولی ایران از نظر مدیریت سیاسی هنوز تحت عنوان «ممالک محروسه» در وضعیت ملوک الطوائفی بوده و ملت ایران تعریف و تبیین نشده بود. رضاشاه پهلوی ملوک الطوائفی را در سال ۱۳۱۶ منحل کرد و حکومت ملوک الطوائفی را به «حکومت متمرکز» تبدیل کرد و ممالک پراکنده را به ده استان تبدیل نمود. او بر اساس ناسیونالیزمی که تحت تأثیر مفاهیم جدید اروپائی برای ایران در نظر گرفت، دست به اقداماتی زد که سبب ایجاد چسبندگی «ملی» میان اقوام مختلف ایرانی در ده استان جدید شد.

۱-۲- تعریف مسأله

اصطلاح اروپائی *State*، مرادف با دو مفهوم "حکومت" و "کشور" در فارسی، بحث اصلی و هسته مرکزی مباحث جغرافیای سیاسی است. در زبان فارسی توأمانی از دو مفهوم کشور و حکومت در برابر اصطلاح *state* در انگلیسی و *etat* در فرانسه قرار می‌گیرد. این واژه انگلیسی و فرانسوی از گذشته‌های دور در فارسی اغلب به گونه «دولت» ترجمه شد، حال آنکه مترادف واژه دولت در زبان انگلیسی *government* است که اشاره به مدیریت سیاسی و «هیأت مدیران» کشور دارد که در رأس قوه مجریه از نظام حکومتی قرار می‌گیرد. واژه *government* از ریشه *to govern* است به معنی اداره کردن، حال آنکه *state* عبارت است از ساختار کلی نظام حکومتی در کشور (مجتهدزاده، ۱۳۸۶: ۴۴). در واقع کلمه حکومت خود بسیار قدیمی تر از اصطلاح دولت و یا دستگاه اداری است (وینسنت، ۱۳۷۱: ۵۵).

متأسفانه در ایران دو واژه حکومت و دولت به جای هم به کار رفته است. در این زمینه، حافظ نیا در کتاب مبانی مطالعات سیاسی-اجتماعی (۱) چنین می‌گوید: «در ایران دو واژه حکومت و دولت جابه‌جا به کار گرفته می‌شود. شاید این امر ناشی از معادل یابی‌های اولیه در واژگان باشد. (*State*) برای

واژه دولت و *Government* برای واژه حکومت ترجمه شده است؛ در حالیکه به نظر می رسد *Government* برای دولت و *State* برای حکومت بهتر باشد» (حافظ نیا، ۱۳۷۹: ۲۸).

از به هم آمیختن دو مفهوم حکومت = *state* و ملت = *nation* در اروپای قرن نوزدهم، مفهوم "حکومت ملتی" یا "ملت پایه" پدید آمده است: آشنایی مفهومی با این گونه ویژه از نظام حکومتی که بر اساس موجودیت یک ملت مشخص توجیه شده و مشروعیت می یابد، هنگامی آسان تر است که با مفاهیم کهن تر، مانند حکومت سرزمینی که با گسترش فتوحات توجیه شده و مشروعیت می یافت، و حکومت قبیله ای که قدیمی ترین نوع حکومت شمرده می شود، به قیاس درآید (مجتهدزاده، ۱۳۸۶: ۴۶).

از نظر ترتیب توالی پیدایش و مرتبه اعتبار در نظام جهانی، حکومتها به سه دسته اصلی به قرار زیر تقسیم می شوند:

الف) حکومت قبیله ای

ب) حکومت سرزمینی

ج) حکومت ملتی (مجتهدزاده، ۱۳۸۱: ۱۰۱ - ۱۰۰).

مفهوم حکومت در ایران، ۲۵ سده دگرگونی و تکامل را پشت سر گذاشته است. این گذران تکاملی، حکومت را به گونه آیین یا ساختاری درآورده است که به گروه یا خاندان ویژه ای تعلق نمی گیرد، بلکه از آن همگان است. دست کم بیست و چهار سلسله پادشاهی ایرانی و نیمه ایرانی بر سراسر یا بخش هایی از سرزمین ایران فرمانروایی کرده و رفته اند. همچنین، سه نظام حکومتی غیر ایرانی (سلوکی، خلافت عباسی و امپراتوری مغولی) که بر این سرزمین حکمرانی کرده اند، مفاهیم تازه ای از حکومت را در این سرزمین مطرح ساخته و سرانجام یا برافتادند یا گونه ای نیمه ایرانی به خود گرفتند (مجتهدزاده، ۱۳۸۶: ۲۴۹).

پس از لغو نظام حکومتی « ممالک محروسه » که در حقیقت گونه‌ فاسد شده‌ نظام فدراتیو باستانی ایرانی بود و به درجه‌ « ملوک الطوائفی » سقوط کرده بود، و با برپا شدن یک حکومت متمرکز به صورت *nation-state*^۱ یا « حکومت ملتی » یا « حکومت ملت- پایه » یعنی نامی که فرهنگستان زبان و ادب فارسی مورد توجه قرار داده است (منظور حکومتی است که بر پایه‌ یک ملت موجودیت و مشروعیت می یابد)، رضاشاه بوسیله‌ سفیران خارجی مقیم تهران به دولتهای جهان یادآور شد که نام این کشور همواره ایران بوده است و از آنها خواست که از به کار بردن نام های دیگر، از جمله پرشیا = *Persia* « پارس » در مورد این کشور خودداری کنند (مجتهدزاده، ۱۳۸۴: ۱۷).

دره میرحیدر، استاد جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران در پیش گفتار کتاب *درآمدی نو بر جغرافیای سیاسی* تألیف ریچارد مویر در مورد حکومت ملتی (*Nation-state*) چنین می گوید:

« مفهوم "*Nation-state*" از یک نظر به معنای حکومتی است که بر اساس رأی مردم و اراده‌ ملت شکل گرفته باشد و به این ترتیب واژه‌ حکومت ملی مناسب به نظر می آید.^۲ این نوع حکومت در اروپا بعد از انقلاب کبیر فرانسه بتدریج جانشین حکومت سرزمینی که در اثر عهدنامه‌ وستفاليا بوجود آمده بود، گردید.

از سوی دیگر جغرافی دانان یک تعریف خاص از واژه‌ *Nation-state* دارند و منظور کشوری است که مرزهای سیاسی آن با مرزهای پراکندگی یک ملت منطبق است «(مویر، ۱۳۷۹: ۷-۶). همچنین در کتاب مبانی جغرافیای سیاسی میرحیدر چنین آمده: «اگر ملتی زیر لوای یک حکومت درآیند و حاکمیت هم داشته باشند، یعنی اداره سرزمین به دست خودشان یا نمایندگانشان باشد، در آن صورت یک حکومت ملتی پدید خواهد آمد» (میرحیدر، ۱۳۸۳: ۱۲۴). در کتاب ایشان در مورد حکومت ملتی در ایران چیزی به میان نیامده است.

^۱ . مفهوم «*nation state*» اخیراً در فرهنگستان زبان و ادب پارسی به گونه‌ «حکومت ملت پایه» به تصویب رسید.
^۲ . ضمن احترام به نظر خانم دکتر میرحیدر، به نظر نمی رسد وی ترجمه‌ فارسی درستی را برای کلمه *nation* انتخاب کرده باشد. زیرا واژه‌ ملّی در برابر واژه‌ اروپایی *national* قرار می گیرد.

حافظ نیا پیدایش حکومت ملت پایه (*Nation-state*) در ایران را انقلاب مشروطه می داند. در کتاب وی تحت عنوان *جغرافیای سیاسی ایران* چنین آمده: انقلاب مشروطه، دولت ایران را که تا آن زمان «دولت سرزمینی» بود، به «دولت ملی» تبدیل کرد (حافظ نیا، ۱۳۸۱: ۱۶۰). ایشان ایفای نقش سیاسی ملت ایران را در فرایند انقلاب مشروطه در سال ۱۲۸۵ ه. ش و تاسیس نهاد مجلس یا پارلمان را در این تغییر نظام موثر می داند (همان، ۲۵۶).

مجتهدزاده پیدایش حکومت ملت پایه (*Nation-state*) را در ایران از پهلوی به بعد می داند در کتاب وی با عنوان "دموکراسی و هویت ایرانی: بحثی در ژئوپولیتیک و جغرافیای سیاسی ایران و ایران شناسی" چنین آمده است: «دو جنگی که با روسیه در گرفت و به امضای پیمان های گلستان ۱۱۹۳ ه. ش (۱۸۱۳م) و ترکمنچای ۱۲۰۷ ه. ش (۱۸۲۸م) انجامید، فروپاشی سرزمین ایران را سبب گردید. تأسیس یک حکومت مرکزی نیرومند، یک حکومت ملت پایه و دوباره سازی ساختار سیاسی و تقسیمات سیاسی-اداری کشور، آن گونه که پیوندهای میان مرکز و پیرامون را استوار سازد، تا سقوط سلسله قاجاریه در سال ۱۳۰۴ ه. ش (۱۹۲۶م) به تأخیر افتاد» (مجتهدزاده، ۱۳۸۶: ۲۴۹).

در مقاله ولف و کلمبیس استادان رشته روابط بین الملل در مورد حکومت ملت پایه چنین آمده است: از نظر قومی، حکومت های ملت پایه یا همگنند یا ناهمگن. بیشتر حکومت های ملت پایه جزو دسته اخیر قرار می گیرند. یکی از ویژگی های اصلی حکومت ملت پایه حاکمیت است. حاکمیت، توانایی یک حکومت ملت پایه است که به یاری حکومتش ارباب خانه خویش باشد، بتواند امور داخلی خود را کنترل کند، و در امور خارجی اختیار ورود به اتحادیه ها و خارج شدن از آنها و نیز اختیار شروع جنگ و یا بی طرف ماندن را داشته باشد، به گونه ای که بتواند به بهترین شکل از منافع خود دفاع کند (ولف و کلمبیس، ۱۳۷۴: ۲۳-۲۱).

۱-۳- سوالات تحقیق

با توجه به آنچه گفته شد سوال اصلی این تحقیق بدین قرار است:

آیا نظام حکومتی ایران یک حکومت ملت پایه (Nation-state) می باشد؟

برای پاسخگویی به سوال اصلی تحقیق، سوالات فرعی زیر مطرح می گردد:

- ۱) پیدایش نظام حکومتی جدید در ایران به چه دورانی باز می گردد؟
- ۲) تشکیل حکومت ملت پایه در ایران از چه شاخص هایی برخوردار است؟
- ۳) چه عواملی منجر به شکل گیری نظام حکومتی جدید در ایران شده است؟

۱-۴- فرضیه ها

فرضیه های این تحقیق به قرار زیر می باشد:

- ۱) به نظر می رسد پیدایش نظام حکومتی جدید (حکومت ملت پایه) در ایران، بخشی در دوران مشروطه، بخشی در دوره پهلوی، و بخشی دیگر نیز در دوره حکومت اسلامی باشد.
- ۲) به نظر می رسد شاخص های حکومت ملت پایه در ایران عبارتند از: حاکمیت، وحدت سرزمینی، یکپارچگی ملی، تشکیل مجلس، تشکیل دولت با اراده ملت، بحث مشارکت و ...
- ۳) به نظر می رسد وجود حکومت مقتدر مرکزی، تلاش در جهت تجهیز قشون به سلاح های مدرن و تشکیل ارتش و کاربرد زور، تثبیت مرزها، تمرکزگرایی، و همچنین انتخابات از عوامل شکل گیری حکومت ملت پایه در ایران باشد.

۱- ۵- پیشینه تحقیق

در زیر به چند مورد از تألیفاتی که هر کدام به نوعی با موضوع این پایان نامه در ارتباط می باشند، اشاره می گردد:

۱. مجتهدزاده در کتاب خود تحت عنوان "دموکراسی و هویت ایرانی: بحثی در ژئوپولیتیک و جغرافیای سیاسی ایران و ایران شناسی" تشکیل حکومت ملت پایه ایران را از پهلوی به بعد می داند (مجتهدزاده، ۱۳۸۶: ۲۴۹).

۲. حافظ نیا در کتاب خود با عنوان "جغرافیای سیاسی ایران" پیدایش حکومت ملت پایه در ایران را انقلاب مشروطه ذکر کرده است (حافظ نیا، ۱۳۸۱: ۱۶۰).

۳. اسماعیل شمس و سهراب یزدانی در مقاله ای با عنوان «بررسی مفهوم ایران زمین و نقش آن در ملت وجودی دولت-ملت ایران» پیدایش حکومت ملت پایه در ایران را عصر مشروطه ذکر کرده اند (شمس و یزدانی، ۱۳۸۴: ۸۲).

۴. داریوش قنبری در کتاب خود تحت عنوان "دولت مدرن و یکپارچگی ملی در ایران" پیدایش حکومت ملت پایه در ایران را از انقلاب مشروطه به بعد می داند (قنبری، ۱۳۸۵: ۸-۷).

۱- ۶- اهداف تحقیق

مطالعه شاخص های شکل دهنده نظام حکومتی جدید در ایران.

۱- ۷- مواد و روش انجام تحقیق

روش انجام این تحقیق با توجه به ماهیت نظری آن، توصیفی-تحلیلی می باشد.